

НАТАША КАТИЋ

**МОТИВИ ПРЕЉУБЕ У РОМАНУ
ВЕЛИМИР И БОСИЉКА
МИЛОВАНА ВИДАКОВИЋА**

САЖЕТАК: Овај рад бави се мотивом прељубе и еротским мотивима у роману *Велимир и Босиљка* Милована Видаковића. У уводу овог рада анализира се позиција Милована Видаковића у досадашњим проучавањима историје српске књижевности. Део овог рада посвећен је анализи карактеризације ликова у роману *Велимир и Босиљка*. Уочено је да се сви ликови који се појављују у оквиру овог романа могу посматрати као носиоци различитих функција у односу на насловне ликове романа. Рад се бави и анализом позиције мушких и женских ликова у оквиру овог романа. У оквиру те анализе утврђено је која и на који начин правила патријархалног друштва Милован Видаковић уврштава у роман *Велимир и Босиљка*. Напослетку, овај рад анализира и тумачи мотив прељубе који се појављује уз лик Маргарите. Лик Маргарите показује се као најсложенији лик романа *Велимир и Босиљка*, а њена карактеризација, као и тумачење мотива прељубе и мотива еротског који се уз њу везују, разоткривају Милована Видаковића као писца изразито модерног сензибилитета.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Милован Видаковић, *Велимир и Босиљка*, српски роман 19. века, мотив прељубе, патријархат

Лик и дело Милована Видаковића, првог српског романсијера, дуго су се налазили на маргини српске књижевне историје. Тој маргинализацији Милована Видаковића умногоме је допринела чувена полемика коју је водио са Вуком Караџићем. Актерима ове полемике „је током времена јасно одређено место у вредносној

хијерархији наше литерарне традиције¹, а у главним токовима српске књижевне историје и критике није постојала „сумња о томе ко је изашао као 'победник', а ко као 'побеђени', ко је бранио праве а ко погрешне, превазиђене ставове, чије је погледе и концепције потоњи књижевни развој потврдио а чије порекао"². Дуго година „однос старије генерације тумача српске књижевности према Видаковићем стваралаштву био је углавном негативан, па чак и академски презирав"³.

Чак и када би се десило да понеки тумач лика и дела Милована Видаковића напише нешто афирмативно о овом нашем списатељу, та похвала врло би брзо прерасла у негативну критику. Примера ради, Јован Скерлић у свом делу *Историја нове српске књижевности* признаје историјску вредност Милована Видаковића, а као једну од позитивних страна дела овог нашег писца наводи тон којим је писао, а у којем је, како Јован Скерлић објашњава било „нечег кротког, благог, простодушног и добродушног"⁴. Позитивно пише и о чињеници да је својим делима Милован Видаковић задовољавао духовне потребе српске читалачке публике, те да је својим делима у народу будио љубав према књигама и интересовање за народну прошлост⁵. Ипак, Јован Скерлић много више простора у својој *Историји нове српске књижевности* даје негативним критикама дела Милована Видаковића. Он експлицитно наводи да је чисто књижевна вредност романа Милована Видаковића мала, да је Милован Видаковић писац без нарочитих књижевних способности, те да су његова дела „мешавина претераног фантазирања и непрекидног моралисања"⁶. Миловану Видаковићу Јован Скерлић је нарочито замерао слабу оригиналност, те наводи да романи Милована Видаковића нису „само угледања на популарне немачке ритерске приче и филозофско-педагошке романе но често проста прерађивања, посрбљавања"⁷.

На трагу овог тумачења лика и дела Милована Видаковића је и Павле Поповић у својој студији *Милован Видаковић*. У позитивном сагледавању дела Милована Видаковића он се слаже са својим претходником Јованом Скерлићем, те истиче да је стваралаштво

¹ Сава Дамјанов, *Ново читање традиције*. Нови Сад: Дневник, 2002, 57.

² Исто.

³ Радослав Ераковић, „Милован Видаковић: први српски бестселер писац” у Ераковић, Р. (прир.) (2011). *Милован Видаковић*. Нови Сад: Издавачки центар Матице српске, 2011, 17.

⁴ Јован Скерлић, *Историја нове српске књижевности*. Београд: Завод за уџбенике, 2006, 140.

⁵ Види: Исто.

⁶ Исто, 138.

⁷ Исто.

Милована Видаковића „много припомогло да се створи наша читалачка публика и тиме знатно допринело да се српска рашири књига и учврсти”⁸. О роману *Велимир и Босиљка* Павле Поповић наводи да је инспирацију за овај свој роман Милован Видаковић „нашао у којој познијој имитацији”⁹ грчког љубавног романа – чиме имплицира да је дело Милована Видаковића имитација имитације.

Иако су Миловану Видаковићу највише замерали неоригиналност, чини се ипак да су његови тумачи занемарили једну изузетно важну чињеницу, а то је да је Милован Видаковић, заправо, оригинална појава у српској књижевности. Наиме, Милован Видаковић је „први српски романсијер, први наш писац коме је роман био главна иако не једина, књижевна вокација”¹⁰, а то уношење новине у ондашње токове српске књижевности не чини Милована Видаковића анахроним већ изузетно модерним писцем. Оно што се, чини се, често занемари, јесте чињеница, да је у односу на Вука Караџића, Милован Видаковић заправо „био много ближе Европи, тј. идејама европског предромантизма уопште, својим схватањима суштински је рефлектовао тадашњи цивилизацијски модел средњоевропског грађанства”¹¹. У свом тексту „Милован Видаковић: први српски бестселер писац” Радослав Ераковић указује на низ додирних тачака које дела Милована Видаковића имају са оновременим представницима европске књижевности. У овом тексту наводи се да романи нашег првог бестселер писца имају обележја сентименталистичког романа, готског романа, а указује се и на то да је роман *Љубомир у Јелисијуму* могуће „означити као својеврстан заметак друштвеног романа, чији је развој у српској књижевности до сада увек био везиван за Јакова Игњатовића”¹². Поред тога, у креирању ликова, њихових навика и обичаја, Милован Видаковић у својим романима користи миметички модел и његова дела су испуњена „моралним и етичким начелима епохе којој припада њихов творац”¹³. На основу свега наведеног можемо закључити да је Милован Видаковић важна појава у српској књижевности, будући да се у његовом делу може уочити преламање различитих књижевних струја – просветитељских, сентименталистичких, предромантичарских, а миметичким поступком, који му није био стран, Милован Видаковић својим стваралаштвом најављује и српски реализам.

---

⁸ Павле Поповић, *Милован Видаковић*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2000, 48.

⁹ Исто.

¹⁰ Јован Деретић, *Српски роман: 1800–1950*. Зрењанин: Sezam book, 2017, 62.

¹¹ С. Дамјанов, нав. дело, 65.

¹² Р. Ераковић, нав. дело, 12.

¹³ Исто, 11.

I – КАРАКТЕРИЗАЦИЈА ЛИКОВА У РОМАНУ
ВЕЛИМИР И БОСИЉКА МИЛОВАНА ВИДАКОВИЋА

Други, од укупно седам објављених романа Милована Видаковића, јесте роман *Велимир и Босиљка*. Овај роман први пут је објављен 1811. године и својим структурним елементима не разликује се од осталих романа Милована Видаковића. У свим романима Милована Видаковића фабула је у основи иста – „двоје младих који се воле бивају насилно растављени и, бачени на разне стране света, они лутају док их срећни случај поново не састави”¹⁴. Јован Деретић у својој студији *Видаковић и рани српски роман у оваквој структури романа Милована Видаковића препознаје схему која је блиска структури бајке*. Наравно, то структурално приближавање бајци варира од романа до романа, међутим Јован Деретић истиче да је највећа сличност са бајком „у *Велимиру* и *Босиљки* где се ситуација сусрета јунака са непознатим и незаинтересованим добротинитељима понавља више пута”¹⁵. Овакво одређење романа Милована Видаковића изузетно нам је важно и када говоримо о карактеризацији ликова у роману *Велимир и Босиљка*. Баш као и у бајкама, ликови у роману *Велимир и Босиљка*, имају своју, тачно одређену, позицију и функцију у односу на насловне ликове овог романа.

Када говоримо о карактеризацији ликова у роману *Велимир и Босиљка* изузетно нам је важна и интенција аутора. Као што је већ опште познато у науци о књижевности о интенцији аутора увек је врло незахвално говорити, међутим Милован Видаковић нам не оставља много простора за било какву недоумицу у вези намере и идеје са којом су написани, не само овај већ и остали његови романи. У предговору који је написао за роман *Велимир и Босиљка* истиче како овај његов роман „содержава у себи лепо и као за млада читаатеља поучителни правила”¹⁶. Тај педагошки елемент романа и жеља Милована Видаковића да своје младе читаатеље и читаатељке поучи различитим знањима и врлинама, важни су и приликом анализе карактеризације његових ликова. То значи да ликови овог романа имају функцију, не само у односу на насловне ликове овог романа већ и у односу на читаоца романа. Наиме, сваки од ликова који се појављује у роману *Велимир и Босиљка* носилац је неке идеје и поуке коју аутор романа жели да пренесе својој младој публици.

Управо због тога, већина ликова у роману *Велимир и Босиљка* јесте једнодимензионална и већина њих носи тачно одређене нега-

¹⁴ Ј. Деретић, нав. дело, 62.

¹⁵ Јован Деретић, *Видаковић и рани српски роман*. Зрењанин: Sezam book, 2016, 73.

¹⁶ Милован Видаковић, *Велимир и Босиљка*. Београд: Portalibris, 2011, 11.

тивне или позитивне особине. Већина, али не сви. Тој једнодимензионалности у овом роману бежи пустахија Марко, који, иако је *de facto* разбојник, показује низ позитивних особина и успоставља се као Велимиров помагач. Поред функције коју Марко има у самој фабули романа и у односу на Велимира, његова функција је и да читаоцу пренесе поруку о томе како се и међу људима са друге стране закона може наћи човек чији квалитети и особине завређују нову шансу и прихватање у друштву. Поред тога, изузетно је занимљива и карактеризација одређених ликова који припадају турској националности. Наиме, Милован Видаковић у овом свом роману, од архетипског српског непријатеља ствара лик Турчина који је Велимиру пријатељ и помагач. Милован Видаковић свог читаоца упознаје „са до тада готово непознатим ликом у нашој књижевности: добрим и душевним Турцима”¹⁷, чиме не само што уводи једну новину у српску књижевност већ прави и одређен отклон од традиционалне културе и народне књижевности. У оваквом светлу посматран, посебно нам је интересантан лик Маргарите, чијој ћемо се карактеризацији и статусу у роману нешто више посветити приликом анализе мотива прељубе.

Овим, ради илустрације, наведеним примерима желели смо да покажемо извесну вештину коју је Милован Видаковић показао у психолошком обликовању својих ликова. Иако је већина његових ликова једнодимензионална, јасно одређених позитивних или негативних атрибута, са јасно одређеним функцијама у односу на насловне ликове романа – Велимира и Босилку, као и на саме читаоце, из ових примера јасно је да постоје ликови који те оквире премашују. То психолошко нијансирање ликова, иако не правило већ изузетак, и иако не баш сасвим вешто изведено, као и отклон од народне књижевности, која му је у већини случајева заправо била један од узора, јасно указују на модерни сензибилтет Милована Видаковића.

II – СТАТУС МУШКИХ И ЖЕНСКИХ ЛИКОВА У РОМАНУ ВЕЛИМИР И БОСИЉКА МИЛОВАНА ВИДАКОВИЋА

У уводу овог рада напоменули смо да је Милован Видаковић у писању својих дела користио миметички модел. Иако је радња романа *Велимир и Босилка* смештена у српску средњовековну државу, друштво описано у овом роману је заправо друштво српске грађанске класе Видаковићевог доба. Живот Срба у Хабзбуршкој

---

¹⁷ Срђан Орсић, *Лик сирџанца у српском роману 19. века*. Загреб: Српско културно друштво „Просвјета” – Даљ: Културни и научни центар „Милутин Миланковић”, 2018, 31.

монархији с почетка 19. века био је обележен патријархалним друштвеним поретком. У патријархалној заједници, опште је познато, позиција мушкарца и жене, како у приватној, тако и у јавној сфери, јасно и прецизно је одређена. У оваквом друштву постојале су и идеалне слике жене и мушкарца и оне су, баш као и те јасно одређене позиције о којима смо писали, миметичким моделом пренете у роман *Велимир и Босиљка*.

Кроз опис породице, мушкарца и жене, младића и девојке, Милован Видаковић је у овом свом роману заправо описао идеалне моделе понашања сваког од ових чланова друштва. У складу са тим, треба имати на уму да је доба Милована Видаковића, формално, „доба неприкосновене владавине мушкарца, коју институционално подржавају црква и држава”¹⁸. У оквиру породице мушкарац „је заштитник, вођа и судија, који попут владара обасипа своју породицу добротворством”¹⁹. Његова дужност је да члановима породице „управља, строго и правично, али и мудро”²⁰. У породичним оквирима „најважнија улога мушкарца је улога оца. У основи он је отац супрузи, колико и деци, као и осталим члановима породице”²¹. Наравно, у односу на мушкарца, лествицу ниже се налази супруга и њен статус у породици и друштву „одређен је њеним статусом супруге, домаћице и мајке”²². Готово доследно, овај модел породице Милован Видаковић пренео је и у свој роман *Велимир и Босиљка*.

Будући да роман *Велимир и Босиљка* има елементе васпитног романа и да писац врло отворено истиче ту морално-дидактичку функцију романа као најважнију, јасно је зашто је овај роман испуњен ликовима који могу, у оквиру патријархалне заједнице описане у овом роману, носити епитет идеалан. Лик идеалног оца огледа се у начину на који је у овом роману изграђен лик грофа Милутина Орловича, Босиљкиног оца. У свакој ситуацији у којој је описан, Милутин Орлович је слика и прилика идеалног оца. Ауторитет Милутина Орловича је неприкосновен и он у потпуности самостално доноси одлуке о својој породици. Тај његов неприкосновени ауторитет обухватао је како уже чланове породице, тако и оне који су били код њега у служби. Треба имати на уму важну информацију о томе да је Богосав Вукашинович, Велимиров отац, који је васпитање и образовање свог сина у потпуности препустио Милутину, био заправо Милутинов слуга. На основу тога закључујемо

¹⁸ Мирослав Тимотијевић, *Рађање модерне приватности: приватни живот Срба у Хабзбуршкој монархији од краја 17. до почетка 19. века*. Београд: Слио, 2006, 372.

¹⁹ Исто, 373.

²⁰ Исто.

²¹ Исто, 372.

²² Исто.

да се Милутин успоставља над Богосавом, не само као ауторитет у том формалном смислу слуга-господар већ и као апсолутни идеал оца, будући да Богосав сва очинска права над Велимиром препушта управо Милутину.

Раздвајање Велимира и Босиљке, као и све њихове недаће, отпочињу рањавањем Милутина у ноћи када су његово имање напали Турци. Оног момента када је он рањен и када не може да заштити своју породицу, заправо, почињу и све патње његове породице. Циклус страдања и лутања затвара се тек оног момента када се Велимир и Босиљка поново сусретну са Милутином, односно када се поново успостави породична идила. Милутин је важан лик и када се говори о љубави Велимира и Босиљке. Будући да је ово, пре свега, морално-дидактички роман, који за функцију има да подучи младе, јасно је зашто у наративном току *Велимира и Босиљке* нема места за забрањену љубав или непримерене љубавне сцене. Управо због тога, аутор романа у неколико наврата оставља свом читаоцу приповедни сигнал да је та љубав двоје младих била одобрена од стране Милутина, који је, као што смо већ показали, у оквирима овог романа успостављен као највећи ауторитет. Велимир када описује своју љубав према Босиљки, у неколико пута наглашава да је Милутин на тај њихов однос гледао са одобравањем – „Добри наш отац неколико крат је приметио ову нашу взајмну љубов, будући гди се овакова у простој невиности проводи, ту страху и опрезивању да тко не види места нема”²³ или „Љубезни њен отац (матере није имала) осети ову нашу невину љубов. И будући да је мене верло миловао, покаже своје нашој љубови склонито срце”²⁴. Такав Милутинов однос према љубави Босиљке и Велимира даје оправдање не само Велимиру већ и самом аутору романа, да ту љубав не скрива, будући да је она окарактерисана као чиста и невина и, што је најважније, одобрена од стране родитеља.

Милутин Орлович јесте најдоминантнија очинска фигура овог романа, али није једина. Лик пустињака-филозофа, који је толико карактеристичан за поетику Милована Видаковића, у овом роману може се тумачити и као очинска фигура. Таквих је фигура, заправо, неколико. Од тих пустињака-филозофа најупечатљивији је лик старца Радослава, али за њим не заостаје ни монах Јеремија, Теофил, ни старац Манојло, који, иако није сасвим пустињак, дели истоветне особине са већ наведеним ликовима. Поред ових пустињака-филозофа, ту је и низ других очинских фигура, које, иако су приказане као нешто световније личности, у својој бити носе исту функцију очинске фигуре. Таква очинска фигура је најдоминант-

²³ М. Видаковић, нав. дело, 35.

²⁴ Исто, 110.

није изражена у лику Христифора Теодорита. Овакав однос између ових ликова и Велимира се успоставља врло експлицитно изјавама попут: „Ево имаш у мени оца”²⁵ или „Сине мој, моје те сердце, које о теби сожалеује, тако назива, право ми само, као оцу житије исповеди!”²⁶. Сви ови ликови, у већој или мањој мери, деле исте особине. Они су благи, разумни, вољни да помогну Велимиру и да га упуте на прави пут. С обзиром на то да се роман *Велимир и Босиљка* може окарактерисати и као билдунгсроман, будући да прати одрастање и сазревање Велимира и Босиљке, поставља се питање каква је функција ових очинских фигура, не само у односу на главне ликове овог романа већ и на самог читаоца. Наша претпоставка је да низ оваквих ликова – очинских фигура, указује на још једну важну идеју овог романа, а то је да се читав процес одрастања и васпитавања једног младог бића, да би био успешан, мора одвијати под будним оком ауторитативне фигуре какву у патријархалном свету представља отац.

Лик Велимира, иако је у својој основи лик идеалног младића, ипак је нешто сложенији него што се то на први поглед може закључити. Наиме, приликом свог првог појављивања у роману Велимир је заправо припадник једне разбојничке групе. Међутим, аутор романа врло брзо правда свог главног јунака, објашњавајући да се он у таквој разбојничкој групи нашао случајно и мимо своје воље – „Велимир, добре и благе нарави, а к тому благородно имевши воспитаније, злу сердце склонити није могао, нит је рођен био да злодеј и пуштаија буде, но случајно, као што ће следовати, оваковима падне у руке, от који се он паштио себе избавити”²⁷. Велимир је оличење свега онога што би, према аутору, био идеалан младић. У духу патријархалног света, Велимир поштује и беспоговорно слуша све ликове који су старији од њега, марљив је, жељан знања и окренут наукама. Једна од особина која се издваја као посебно доминантна у лику Велимира јесте „целомудреније”, односно чедност. Ова особина изузетно нам је важна, будући да ћемо преко ње у наредним пасусима објаснити статус еротског у роману *Велимир и Босиљка*.

„У 18. веку страст је и даље тешко контролисана, а сексуалност је отворено исказивана”²⁸, међутим, овакво схватање сексуалности је већ крајем 18. века напуштено, а „морализаторско-дидактични програм верских реформи сматрао је сексуалност разорном снагом, коју је неопходно контролисати”²⁹. Будући да је, као што смо

²⁵ Исто, 114.

²⁶ Исто, 24.

²⁷ Исто, 21.

²⁸ М. Тимотијевић, нав. дело, 216.

²⁹ Исто, 217.

у више наврата у овом раду показали, роман *Велимир и Босилка* просветно-васпитног карактера, јасно је и да је у овом делу однос према сексуалности и еротском на трагу поменутих реформи. Иако у овом роману не можемо очекивати отворене описе еротског, то не значи да се мотив еротског у овом роману уопште не појављује.

„Православна црква дозвољавала је само брачне сексуалне односе”³⁰ и, у начелу, то је важило како за жене тако и за мушкарце. Међутим, у оквиру романа *Велимир и Босилка* можемо пронаћи неколико приповедних сигнала који јасно указују да ово правило није једнако, нити доследно, важило за оба пола. Ову нашу тврдњу потврђују и разговори које је Велимир водио са Маргаритом и старцем Манојлом. У разговору са Маргаритом пред читаоцем се открива Велимирова намера да се никада не ожени (под условом да се заиста више никада не састане са Босилком) и да на земљи проведе „агелски живот”³¹. Маргарита овакву његову тврдњу одбацује као неодрживу, па и противну његовој младалачкој природи – „можеш се не женити, али целомудрено и без сваке кадгод са женским полом смесе живот провести, морао би си пут у аравијске оне пустиње окренути”³² уз то додајући да је „целомудрени” живот каквом Велимир тежи у Грчкој немогућ, јер су тамо „жене и девојке такве да ћеду таквог младог ироја с једним само погледом победити”³³. Овај разговор упућује нас на закључак да у патријархалном друштву, које је описано у овом роману, строге забране везане за ступање у предбрачне сексуалне односе нису биле толико строге када су у питању мушки чланови друштва. Велимирова одлука, чак и у тако строгом систему у ком се креће, делује као необична и противна природним законима. Поткрепљење за ову нашу тврдњу можемо пронаћи и у разговору који Велимир води са старцем Манојлом. Старац Манојло један је од носилаца просветитељског елемента у роману *Велимир и Босилка* и кроз разговор између њега и Велимира аутор романа износи низ корисних савета за здрав и дуг живот. Поред умерености у јелу и пићу, као један од савета који се у овом разговору износи, јесте и уздржаност од предбрачних сексуалних односа – „до двадесет осме мога возраста године, док се оженио нисам, никакову смесу са женским полом имао нисам”³⁴. Важно је истаћи да овакав однос према мушкој сексуалној активности није исказан као забрана, већ као ствар избора. То уздржавање у приповедном свету романа *Велимир и Бо-*

---

³⁰ Исто.

³¹ М. Видаковић, нав. дело, 137.

³² Исто, 136.

³³ Исто, 137.

³⁴ Исто, 189.

сиљка јесте похвално, али није обавезно. Еротско у односу на Велимира постављено је као искушење којем он одолева из својих личних уверења, а не као забрана друштва у ком се креће.

За разлику од Велимира, Босиљкина чедност се ниједног момента не доводи у питање, нити је њена одлука да свој живот проведе „целомудрено” представљена као необична или противна њеној младачкој природи. Маскирање Босиљке у младића, условљено је не само њеном потребом да се креће кроз доминантно мушки свет већ и потребом да заштити своју чедност. То „трансформисање женских ликова у анонимне младиће, посебно у сценама када би њихова чедност могла бити угрожена мрачним намерама насилника”³⁵ карактеристично је за дела Милована Видаковића. Тек по повратку у свој родитељски дом, Босиљка одбацује мушку одећу, будући да су само под окриљем родитељског дома њена чедност и част у потпуности заштићени. Осећање стида прати Босиљку кроз готово сва њена појављивања. Треба имати на уму да је у време настанка овог романа стид био „општеважећи идеал за младе оба пола”³⁶, а „у моралном васпитању девојака он се истиче као главна врлина”³⁷. Да је ово једна од главних врлина и саме Босиљке јасно нам открива епизода у којој је описано како „љупкост која се по њени красни и стидљиви образи разливаше, хотја да у мужески хаљини она бјаше, восхити срца свију овде младића”³⁸. Ову епизоду треба тумачити као доказ да се Босиљкине врлине, лепоту и љупкост, као ни, толико цењени, стид не могу сакрити ни њеним маскирањем у мушкарца. Ипак, не можемо, а да не констатујемо да се управо у оним тачкама заплета у којим Босиљка трансформисана у младића постаје предмет пажње и симпатија како жена тако и мушкараца, разоткрива модерни сензибилитет Милована Видаковића, а нама као савременим тумачима његовог дела пружа читав низ могућности за ново тумачење и разумевање овог писца.

Као што је Велимир идеалан младић, тако је и Босиљка идеална девојка. Већ приликом првог Босиљкиног описа у овом роману можемо закључити да се ради о идеализованом лику. Како је то у самом роману наведено, од Босиљке „што је год красно, благородно и величествено грације сакриле нису”³⁹. Оно што је нама посебно интересно, јесте закључак Велимировог и Босиљкиног учитеља „да је се јестество у том преварило што је њу женско створило”⁴⁰.

³⁵ Р. Ераковић, нав. дело, 13.

³⁶ М. Тимотијевић, нав. дело, 288.

³⁷ Исто, 289.

³⁸ М. Видаковић, нав. дело, 247.

³⁹ Исто, 24.

⁴⁰ Исто, 34.

Дакле, оно што Босиљку, поред те идеализације издваја у односу на друге женске ликове, јесу и њене особине које су, у патријархалном свету, биле додељиване, пре свега, мушким члановима друштва. У те особине, убрајају се Босиљкина склоност ка науци, као и огормна храброст, која се у самом роману показује као већа и од Велимирове.

Ипак, оваква идеализација Босиљке не сме да нас завара, и наведе да помислимо да се женски ликови који се појављују кроз овај роман налазе у другачијој позицији од оне која им је патријархалним нормама предодређена. Иако Милован Видаковић преко Босиљке, па и Маргарите, ствара два сложена и занимљива женска лика, морамо истаћи да су оне пре изузетак него правило. Наиме, већина женских ликова која се појављује у овом роману је једнодимензионална и у улози мајке. Да је њихов статус у односу на мушке ликове подређен указује и чињеница да већина њих заправо није ни именована. Поред тога, овај роман гаји и неке негативне стереотипе о женама, па се тако принцип женског јавља у негативној конотацији уз оне особине које се у патријархалном друштву сматрају изразито женским. Тако је у роману *Велимир и Босиљка* пад славне грчке државе описан падом у „женску мјакост“⁴¹, а „страшљива и слабомошна жена“⁴² постаје симбол кукавичлука. Не смемо заборавити ни чињеницу да се у карактеризацији Босиљке као комплимент успоставља констатација да је, на основу свих добрих особина која има, она заправо требала да буде рођена као мушкарац. Такође, и сама Босиљка се налази у подређеном положају у односу на Велимира. Иако насловни лик, Босиљка, за разлику од Велимира, није главни лик овог романа. Док Велимира читав роман у стопу пратимо, о Босиљкиној судбини сазнајемо тек на крају романа и то на основу њеног ретроспективног приповедања, иако њене догдовштине нису биле ништа мање узбудљиве у односу на Велимирове.

На основу овакве карактеризације ликова у роману *Велимир и Босиљка* Милована Видаковића, јасно је да је свет креиран у овом роману изразито патријархалних начела, те да су и позиције мушких и женских ликова у складу са њима.

III – МОТИВ ПРЕЉУБЕ У РОМАНУ ВЕЛИМИР И БОСИЉКА МИЛОВАНА ВИДАКОВИЋА

Више пута смо истакли да је овај роман Милован Видаковић писао као роман за младе са изразито васпитним тенденцијама. Управо због тога, Милован Видаковић и када пише о љубави из-

⁴¹ Исто, 31.

⁴² Исто, 182.

међу Велимира и Босиљке, сваки пут истакне како је та љубав чиста и чедна – „целомудрена”. Као што је кроз лик Босиљке створио лик идеалне девојке, а кроз лик Велимира лик идеалног младића, тако је и од њихове љубави креирао прототип идеалне љубави. Одлике те идеалне љубави су чистота и чедност и управо је то разлог зашто је однос Велимира и Босиљке описан без било какве еротске напетости. У складу са тим, као главно питање овог нашег рада поставља се како је и на који начин у роман *Велимир и Босиљка* уведен мотив прељубе.

Главни носилац мотива прељубе у роману *Велимир и Босиљка* јесте лик Маргарите. Ипак, треба имати на уму да до самог чина прељубе у овом роману не долази, иако постоји очигледна и отворена намера да до ње дође. Када се ствари овако поставе, готово да се излишним чини писати рад о мотиву који суштински и не постоји, међутим у овом роману ситуација са мотивом прељубе је много сложенија него што се то на први поглед чини. Анализирајући начин на који је уз овај мотив описана Маргарита, њен брак са остарелим мужем Христифором Теодоритом, као и њен однос према Велимиру, пред нама се Милован Видаковић још једном потврђује као писац изузетно модерног сензибилитета, чији су ликови и заплети само на први поглед једноставни за разумевања и тумачење.

Маргарита, уз Босиљку, једини је женски лик који се у оквиру овог романа издваја. Она је, баш као и Босиљка, описана као идеална жена. Пре свега, Маргариту краси велика лепота. Маргарита је описана као „румена, пуста, као пролетна ружица, очи пре лепе, пуне живости, стаса дична и величанствена”⁴³. За наставак ове наше анализе од велике је важности да нагласимо раскорак између онога како Маргарита изгледа и колико има година, а на шта своје читаоце и сам аутор романа експлицитно упућује. Маргарита је, како је наведено, имала око „четрдесет година, но по лицу гледајући ју, рекао би ни двадесет и пет јеште нема”⁴⁴. За њеном лепотом, како приповедач истиче, нимало не заостаје ни њена мудрост. Њено знање из различитих области било је толико велико, да се када проговори чинило да „божесто какво из ње говори”⁴⁵, а сам Велимир у Маргарити види Минерву „у смртном телу”⁴⁶. Приликом овакве Маргаритине карактеризације, изузетно је важно и занимљиво што се на основу мудрости и знања она успоставља као доминантнија у односу на свог супруга. Треба имати на уму

---

⁴³ Исто, 133.

⁴⁴ Исто.

⁴⁵ Исто.

⁴⁶ Исто.

да су знање и мудрост кроз роман *Велимир и Босиљка*, пре свега, везивани за мудраце-филозофе, дакле за мушке ликове. Јасно истицање да Маргарита „много пути самог мужа у разговору поправи”⁴⁷, можемо тумачити као ауторово сигнализирање читаоцу, да Маргарита има не само веће знање од свог супруга већ и да је у браку она доминантнија од свог супруга, што је за патријархално друштво описано у овом роману, разуме се, велика необичност.

Да бисмо Маргаритину позицију што боље разумели, поред ове доминантне позиције коју заузима у браку, морамо објаснити и разлику у годинама која постоји између Маргарите и Христифора. Иако не баш експлицитно, аутор романа *Велимир и Босиљка* упућује нас на велику разлику у годинама која је између ових супружника постојала. Христифор, како се читаоцу овог романа открива, „човек постар бјеше, власи му на глави наполак бели, иначе здрав и разуман”⁴⁸. Зашто нам је ово важно? Наиме, у свом наредном роману *Љубомир у Јелисијуму*, а на шта нас упућује текст *Милован Видаковић: први српски бестселер Исисац*, Милован Видаковић је много пажње посветио „осуди обичаја да се бракови уговарају противно вољи будућих супружника”⁴⁹. Иако из самог романа *Велимир и Босиљка* не можемо закључити да ли је Маргарита у брак ступила мимо своје воље, уколико се подсетимо романа *Љубомир у Јелисијуму* и лика Мелисе, коју отац жели да уда за старца, а што сам аутор романа жестоко критикује, јасно је да Милован Видаковић у браковима где постоји тако велика разлика у годинама између супружника види изразито негативну појаву. Поред тога, брак Маргарите и Христифора у оквирима романа *Велимир и Босиљка* представља још једну аномалију. Наиме, то је једини брачни пар у читавом роману који се појављује без деце, чиме се, ако у обзир узмемо патријархалне норме везане за брак, функционалност ове брачне заједнице доводи у питање. Из перспективе анализе мотива прељубе свако наглашавање да је радња овог романа смештена у патријархалну заједницу и да је сам роман написан за једно патријархално друштво од велике нам је важности, будући да је Милован Видаковић у овом свом роману оправдао једну (потенцијалну) прељубницу, што се, руку на срце, нашло и мимо нашег хоризонта очекивања приликом првог читања овог романа. „Еротизам омогућава да се назре *наличје* једне фасаде чија се беспрекорна спољашњост никада не доводи у питање”⁵⁰, а увођењем мотива еротског и мотива прељубе уз лик Маргарите, можемо

⁴⁷ Исто.

⁴⁸ Исто, 132.

⁴⁹ Р. Ераковић, нав. дело, 11.

⁵⁰ Жорж Батај, *Ероизам*. Прев. Иван Чоловић. Београд: Бигз, 1980, 123.

закључити да Милован Видаковић у питање доводи институцију брака у оном облику у ком је она успостављена између Маргарите и Христифора.

У епизоди која је посвећена Маргарити, заплет почиње оног момента када се она у Велимира „смертно заљуби“⁵¹. Уколико узмемо у обзир да је већина ликова Милована Видаковића једнодимензионална и да се врло лако могу одредити позитивни и негативни ликови, поставља се питање зашто Маргарита није изразито негативан лик, када чини оно што је у патријархалној заједници строго забрањено. Принцип верности у браку јесте један од најважнијих принципа патријархалне заједнице, при чему је неверство жена, ипак, сматрано много тежим моралним прекршајем од неверства мушкарца⁵². Оправдавши Маргаритину позицију и нашавши разумевање за њу, Милован Видаковић је створио најсложенијег лика романа *Велимир и Босиљка*.

Већ смо објаснили велику разлику у годинама која је евидентна у опису брачног пара Теодорит, но следеће на шта ћемо да укажемо јесте веза између те разлике у годинама и мотива прељубе. Наиме, Маргаритину забрањену љубав према Велимиру аутор романа једноставно објашњава законима природе – „нема ироја, нема мудреца нити какве человјеческе силе која би се законам јестественим не покорила“⁵³. Једноставније речено, лепа и млада жена, природно, пре ће се заљубити у лепог младића него у свог остарелог супруга. Маргарита, свесна престапа који чини, јесте „тражила средства љубов ову глубоко у сердцу свом затајити“⁵⁴, али сваки покушај показао се као узалудан. На крају, препустивши се осећањима, Маргарита, врло свесно, одлучује да заведе Велимира. На том месту разоткрива се њена функција у односу Велимира, а то је да се његова невиност и наивност у очима читаоца доведу до крајњих граница.

Разговор који су Маргарита и Велимир у тајности водили, а у ком се јасно и експлицитно апострофира Велимирова чедност, анализирали смо у претходном делу нашег рада, те се на овом месту на то нећемо враћати. Овде ћемо нешто већу пажњу посветити наивности коју Велимир показује кроз однос са Маргаритом. Иако је Маргарита описана као „пролетна ружица“, не смемо заборавити да она, ипак, има четрдесет година и да је она од Велимира значајно старија. Велимир се жени, која је у њега заљубљена, упорно и доследно обраћа са „мамице“, те се на тај начин у самом тексту

⁵¹ М. Видаковић, нав. дело, 134.

⁵² Види: М. Тимотијевић, нав. дело

⁵³ М. Видаковић, нав. дело, 134.

⁵⁴ Исто.

романа истиче разлика у годинама која између њих двоје постоји, а коју би читалац, након описа раскошне Маргаритине лепоте лако могао да превиди. Велимир није могао да прозре Маргаритине намере и то је у роману врло јасно наглашено – „Он ни најмање о разговору с госпожом не мишљаше, нити њено намјереније из речи они с памећу досјагнути могаше”⁵⁵. Сама чињеница да се разговор са еротском конотацијом води између удате жене и младића, представља извесни преступ, а тог преступа свестан је и сам Велимир који такав разговор прекида реченицом: „Но оставимо се тога разговора, ето нам господин иде!”⁵⁶

Иако до саме прељубе није дошло, не можемо да не поменемо наговештај еротског контакта који се догодио између Велимира и Маргарите. Наиме, видевши Велимира како спава, Маргарита „лагано приступи и пољуби га. Но у исти ма почује свога мужа да иде, одступи и као невешта узме књигу и седне читати”⁵⁷. Ова сцена важна нам је из неколико разлога. Прво, у овој ситуацији видимо Маргариту, дакле жену, као носиоца еротског набоја, што у самом роману није јединствен случај, али за патријархално друштво у чијим је оквирима овај роман настао, свакако јесте. Друго, ова сцена јасно показује Маргаритину намеру да почини да прељубу. Да је пољубац био мајчинског или платонског карактера, не би постојала потреба аутора да нагласи вешто Маргаритино прикривање истог. Напослетку, трећи разлог због ког нам је ова сцена изузетно важна, јесте због чињеница да се овај пољубац десио док је Велимир спавао – дакле, његова свест о томе не постоји. То његово, практично бесвесно стање, омогућава аутору романа да опише један морални преступ у оквиру патријархалне заједнице коју описује, али без активног учешћа савршеног, безгрешног и идеализованог главног јунака у њој. На тај начин су образ, чедност и чистота главног јунака, односно Велимира, сачувани, а с друге стране веродостојно је описана, ако не прељуба, а оно бар намера једне жене да је почини.

Анализу Маргаритиног лика и мотива прељубе који уз њу везујемо, завршићемо одговором на питање како је Милован Видаковић, с обзиром на то да је роман настао у патријархалном друштву, успео да сачува Маргаритин статус позитивног лика. Прво, Милован Видаковић је у роману *Велимир и Босиљка* дао сјајну психолошку мотивацију Маргаритиног лика и њену разбукталу љубав према Велимиру објаснио њеним браком са већ остарелим

---

⁵⁵ Исто, 138.

⁵⁶ Исто.

⁵⁷ Исто, 134.

човеком. Ипак, то не мења чињеницу да је у односу на тако идеализованог Велимира Маргарита успостављена као готово претећи лик. Далеко искуснија, Маргарита се заиста могла тумачити као претећа сила по Велимиров „целомудрени живот”. Ипак, разумна и мудра, каква је у роману описана, Маргарита схвата да је погрешила, те се извињава Велимиру и изражава своје кајање. Оно што је нама посебно интересантно, јесте то што, иако у Маргаритином понашању можемо уочити, оно што бисмо у оквиру патријархалних норми назавали преступом, Маргарита за своје преступе, заправо, не трпи никакве последице. Ово је врло необично и сјајан је индикатор модерног сензибилитета Милована Видаковића, будући да се у самом роману *Велимир и Босиљка* појављују жене које су за своје преступе кажњене. Ова чињеница постаје још интересантнија уколико се подсетимо да су најпознатије прељубнице европске књижевности свој живот прекинуле испијањем отрова или скакањем под воз. Милост коју аутор романа *Велимир и Босиљка* показује према Маргарити, свакако још једном потврђује његов модерни сензибилитет, али и отвара могућност једног новог читања и разумевања лика и дела Милована Видаковића.

Мср Наташа Д. Катић
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српску књижевност
Докторске студије
natasa_katic@yahoo.com